

Přírodopisné motivy na českých komunálních vlajkách a praporech

II. Savci

Na českých komunálních vlajkách patří motivy s tematikou fauny vůbec k nejfrekventovanějším. Většinou je to dáno přebíráním zvířecích figur z původních erbů bývalých šlechtických majitelů vsí a měst. Autoři návrhů nových vlajek a znaků se zase často inspirují pojmenováním obcí podle zvířat a vznikají tak nové, tzv. mluvící znaky a vlajky. Je to velice vítaná a logický přístup k tvorbě obecních symbolů, protože výsledné vlajky jsou pro obyvatele příslušné lokality srozumitelnější, a proto se mohou s nimi snadno ztotožnit.

Vlk

„Mluvící“ názvy obcí a jejich vlajky zároveň často dokládají výskyt druhů dnes již v dané oblasti vyhynulých. Klasickým příkladem je vlajka obce Vlčice, okres Jeseník, na níž autor návrhu J. Tejkal vyjádřil minulost a současnost lokality vyskakujícím bílým vlkem držícím tři žluté obilné klasy. Obdobné téma vyjádřil J. Löw na vlajce obce Vlkoš z okresu Hodonín, kde bílý vlk ve skoku, navíc prostřelený žlutým šípem, byl doplněn žlutými hrozny charakteristickými pro tuto vinorodou oblast. Obec stejného názvu v okrese Přerov má vlajku pouze s bílým vlkem ve skoku, stejně jako obec Vlčovice, okr. Cheb, na níž bílý vlk vyplazuje červený jazyk na žlutou berlu. Dokonale „mluvící“ vlajku navrhla J. Albrechtová pro Vlčí Habřinu, okr. Pardubice – na list položila mezi dva vykořeněné habry tzv. utrženou vlčí hlavu. Obec Přestavky, zmíněná již v první části seriálu, použila také utrženou vlčí hlavu, ale v přirozené šedé barvě, zatímco Přestavky v okrese litoměřickém mají celého bílého vlka ve skoku. Idylicky pak působí vlajka Vlčkovice, okr. Trutnov, navržená rovněž J. Tejkalem, kde dva černí vlci s červenými jazyky svými předními tlapkami přidržují kmen lípy na zeleném návrší (obr. 2).

Vlci se však objevují i na vlajkách obcí a měst, jejichž název nemá s nimi nic společného. Je to např. Václavov u Bruntálu,

Rýmařov (viz obr. 1) nebo Úsilov v okrese Domažlice s černým vlkem na vlajce, který si nese v tlamě ulovenou bílou ovci. Zde však tato figura neměla být připomínkou místních vlků, kteří ze šumavských lesů vymizeli do r. 1874 a z bavorské strany se začínají vracet až v současnosti, ale autor návrhu znaku a vlajky M. J. V. Pavlů ji převzal z rodového znaku Wiederspergerů, kteří v letech 1574–1624 Úsilov vlastnili. Střetnutí vlka s ovci je též znázorněno na vlajce Kounova z okresu Rychnov nad Kněžnou, na níž bílý vlk vyskakuje a sápe se s vyceněnými zuby na kráčející bílou ovci. Do konce r. 2010 bylo v ČR vlajek s vlky 16, k nim je třeba přičíst dalších 8 s motivem utržené vlčí hlavy.

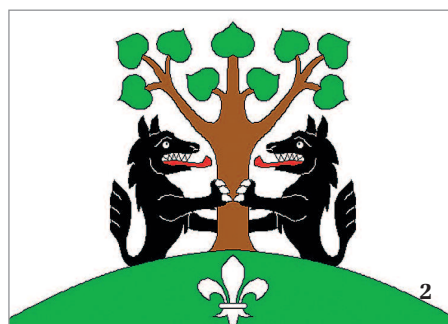
Zubr, tur, býk

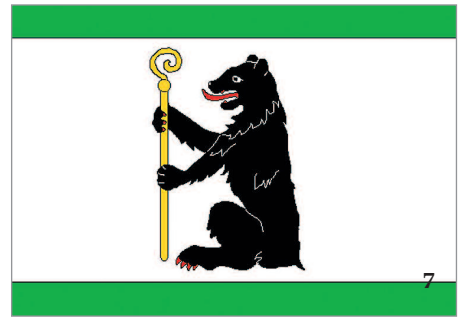
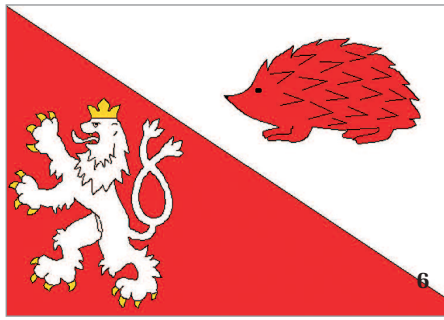
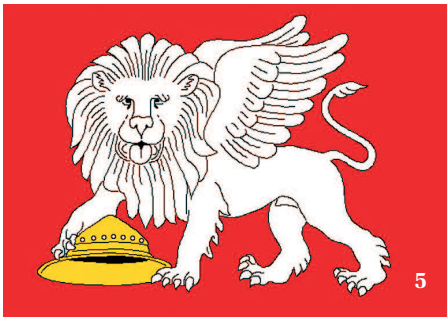
Ve středověku patřil u nás (resp. v některých okolních zemích) mezi živočišné druhy žijící ve volné přírodě i zubr. Jeho heraldické ztvárnění a využití v komunálních vlajkách je dosti běžné, nejčastěji v redukované podobě. Vlajek se zubří hlavou máme 39, s useknutými polovičními zubry jsou jen tři, celý zubr není na vlajce kupodivu žádný. Nutno ovšem dodat, že se na vlajkových listech objevují také tuři a jejich hlavy, ale po kresebné stránce je nelze prakticky rozeznat od hlav zubřích a jsou vlastně dány jen svým názvem. Z výtvarného hlediska je dokonce ani nelze rozeznat od býčích hlav a celých býků.

Stejně tak se na první pohled nerozezná hlava zubra od hlavy vola. Snad je to tím, že středověcí heraldici podvědomě cítili, že jde o stejnou čeleď turoviti. Od heraldické volské a býčí hlavy se však zubří hlava přece jen heraldicky liší tím, že má vždy v nozdřích houžev. Jedinou výjimkou je jednoduchá a výrazná vlajka obce Zubří, okres Vsetín, s jednobarevnou černou zubří hlavou bez houžve. Naopak na vlajce Býkovic, okres Blansko, přidal její autor M. J. V. Pavlů býkovi realisticky žlutý kruh do nozder. Barva rohů bývá nejčastěji černá, a to jak na utatých hlavách, tak na polovinách nebo celých zubrech a býcích, může být také žlutá nebo bílá. Houžve jsou většinou žluté, někdy bývají zelené.

Výskyt zubrů na vlajkách není dán jejich oblibou mezi obyvatelstvem, ale v převážně většině převzetím heraldické figury zubří hlavy ze znaku vymřelého starobylého moravského panského rodu Pernštejnů. Podle legendy jejich předek – prostý uhlíř žijící v hlubokých moravských lesích – dovedl zubra, kterému protáhl chrípěmi smrkovou houžev, až do knížecího hradu. Aby dokázal svou sílu, jedinou ranou pak nebohému zubrovi usekl sekerou hlavu. Kníže obdivoval jeho odvahu a sílu, dal mu svobodu, lesy a udělal mu na věčnou paměť erb s utatou zubří hlavou. Koncem 15. stol. patřili Pernštejnové mezi přední a nejbohatší panské rody na Moravě a získali další statky i v Čechách. Proto některé z obcí, které kdysi byly v majetku tohoto rodu, vtělily figuru zubří hlavy do své obecní symboliky.

Tury jako mluvící figuru použily jen některé obce, např. Tuřice v okrese Mladá Boleslav, kde na žluté pole položil autor návrhu J. Tejkal kráčejícího černého tura s červenou zbrojí. Bez slovního popisu by samozřejmě mohla být tato figura označena za býka. Od stejného autora má vlajku i obec Tuř, okres Jičín, na níž jsou pod sebou dvě žluté tuří hlavy, zde bez jazyka a barevného odlišení rohů. Na vlajce Turovic, okres Přerov, s černou hlavou a žlutými rohy zdůraznil M. J. V. Pavlů naopak červené nozdry a jazyk (obr. 3). Pro úplnost

musíme uvést, že vlajek s býčí tematikou se u nás vyskytuje celkem 17, z toho pouze pět s hlavami býků, jako např. „mluvící tuří“ vlajka obce Turkovice v okrese pardubickém. Na ní jsou hlavy převzaty opět z perněstějnského znaku, což je dalším projevem nemožnosti vzájemného rozlišení hlav zubrů, býků a turů. Volskou hlavu mají na vlajce tři obce, jako mluvící figuru Voleč, okres Pardubice, dále Statenice v okrese Praha – západ, jejichž součástí je vesnice Černý Vůl se známou hospodou, a obec Žerčice, okres Mladá Boleslav, která má žlutou volskou hlavu s krkem podle své starobylé pečeti a výrazně se tak odlišuje od jiných turů. Obec Hovězí v okrese Vsetín má jako jediná na vlajce pokojně ležící krávu.

Lev

Jak jsme se již zmínili v úvodním dílu, mezi nejčastější obecné figury na českých komunálních vlajkách patří lvi. V současné době u nás existuje neuvěřitelných 175 vlajek s nejrůznějšími podobami lvů a navíc ještě čtyři vlajky se lvicemi. Ty se liší tím, že musí být vždy kráčejíci, což znamená, že stojí na třech nohách a čtvrtou pravou přední nohou vykračují. Název lvice je českou specialitou, v jiných jazycích se tato figura popisuje jako kráčejíci lev (německy schreitend, anglicky passant), třebaže v českých blasonech se běžně objevuje pojem vykračující lev, který pak ovšem musí mít zároveň příslušný pohlavní znak. Jak lvi, tak lvice jsou kresleni důsledně heraldicky, tedy v barvách základních. Nemáme žádnou vlajku, kde by byl lev v přirozené barvě, pokud ovšem za ni nepovažujeme žlutou, která je ale stejně jen vexilologickým převodem zlatého lva ze znaku. Ke lvům vlajkám musíme připočítat dalších 10 vlajek s lvími hlavami a 6 s useknutými lvími tlapami. Mezi nimi jsou i tři s okřídleným lvem evangelisty sv. Marka, známého symbolu Benátek. Na vlajku obce Benetice a Stříteže, obojí v okrese Třebíč, se okřídlený lev dostal podle zasvěcení místního kostela sv. Markovi, v obci Třebířichy okřídlený lev navíc tlapou přidruží středověký železný klobouk (viz

obr. 5). Na našich vlajkách se popisy lvů mohou zjednodušit tím, že pokud jde jednoznačně o českého lva, definovaného v zákoně o českých státních symbolech, tedy o korunovaného, stříbrného (bílého) lva ve skoku se zlatou (žlutou) zbrojí, dvojitým ocasem a, jak se dříve říkalo, se zlatým jazykem vyplazitým, tak stačí uvést jen termín český lev. Na komunálních vlajkách však zdaleka nejsou jen čeští lvi, kteří se právoplatně objevují na vlajkách královských měst, jako Jihlava (obr. 6), Kutná Hora, Litoměřice, Nové Strašecí a Nový Bydžov, ale i na soudobé vlajce Tábora (obr. 4), navržené P. Bratkou ve spolupráci s autorem tohoto seriálu, na níž český lev třímá kalich s hostií, čímž vyjadřuje tradici jak husitskou, tak českou státoprávní.

Podle bývalého pozemkového majetku Žerotínů se nejen na některých vlajkách šumperského okresu objevuje černý lev, např. na vlajce Bohdíkova, Branné a Bludova, kde vyrůstající žerotínský lev navíc drží v tlapách písmeno B. Černý jednocasý lev na vlajce Břežníku, okres Třebíč, však není žerotínský, ale panského rodu Břežnických z Náchoda. Většina lvů je bílá nebo žlutá, někteří sedí, stojí i leží, často je znázorněna jen polovina zvířete. Při popisu je třeba vždy uvést, zda je lev dvouocasý, korunovaný, jakou má zbroj, nebo co svírá v tlapách. Na vlajce Budišovic v okrese Opava bílý kráčejíci lev s červenými drápy svírá v pravé přední tlapě žlutou opatskou berlu, představující olomoucký řád premonstrátů, který od středověku až do r. 1526 obec vlastnil. Někdy bylo na vlajkovém listu použito i více lvích figur, jako na vlajce města Brtnice, okres Jihlava, kde jsou k sobě přivráceni dva lvi – žlutý a modrý na polích opačných barev. Odvození jsou z erbu Valdštejnů a drží nebo se spíše přetahují o červenou useň. Zelený lev se na komunálních vlajkách objevuje pouze jednou, a to na vlajce obce Zbytiny v prachatickém okrese.

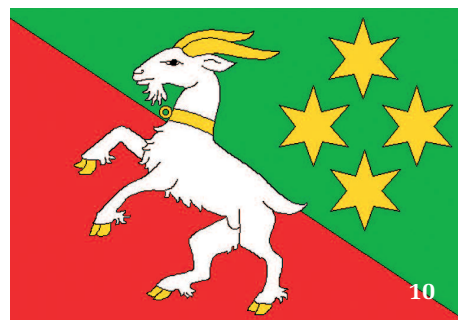
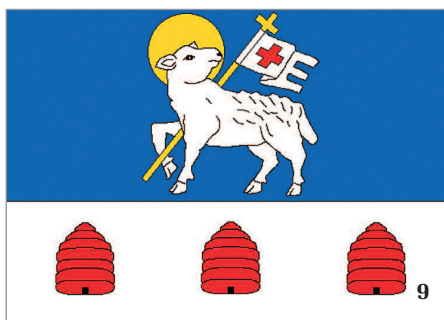
Medvěd

Obecní a městské vlajky se zobrazením medvěda opět dokládají v minulosti častý výskyt šelmy, která se dnes ve volné pří-

- 1 Šípem prostřelený vlk na vlajce Rýmařova, okres Bruntál, udělené r. 1994
- 2 Vlajka obce Vlčkovice v Podkrkonoší, okres Trutnov, udělená r. 2010
- 3 Hlava tura na vlajce obce Turovice z okresu Přerov, udělené r. 1996
- 4 Český lev na vlajce města Tábor udělené r. 1995
- 5 Vlajka obce Třebířichy, okres Chrudim, udělená r. 2003
- 6 Vlajka města Jihlavy udělená r. 1993
- 7 Medvěd s opatskou berlou na vlajce města Jablonné nad Orlicí, okres Ústí nad Orlicí, udělené r. 1995
- 8 Vlajka obce Koněprusy, okres Beroun, udělená r. 2005
- 9 Vlajka obce Lampertice, okres Trutnov, udělená r. 1998
- 10 Kozel na vlajce Drahanovic, okres Olomouc, udělené r. 2001

rodě České republiky objevuje jen výjimečně na moravské straně Karpat. Vlajky s medvědy zřejmě zároveň dosvědčují značnou oblibu tohoto druhu. Zatímco ve Švédsku hustěji osídleném medvědy se v komunální symbolice medvěd objevuje jen v 6 lokalitách, v Česku máme 35 vlajek s medvědí tematikou. Z nich téměř polovina znázorňuje medvědy černé, 7 je hnědých a další jsou žlutí. Jediný bílý medvěd se vyskytuje na listu vlajky obce Hvozď v rakovnickém okrese. Nejde pochopitelně o medvěda ledního, autor vlajky V. Krůta původně navrhoval medvěda černého, ale na znaku musela být podle heraldické zásady položena kovu na barvu změněna černá barva na stříbro a odpovídající medvěd na vlajce musel být upraven na bílého. Vlajce i znaku změna nesporně prospěla, protože bílý medvěd je na zeleném poli mnohem výraznější než černý. Na vlajce dnešní pražské městské části Nedvězí vztyčený (na zadních nohách stojící) žlutý medvěd třímá v tlapách hnědý cep s bílým kováním a tak naznačuje své zapojení do zemědělské činnosti ve středních Čechách.

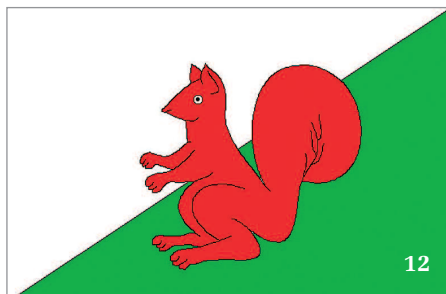
Mezi nejzajímavější patří pověst o vzniku znaku a z něj odvozené medvědí vlajky města Jablonného nad Orlicí (viz obr. 7). Původně malé město patřilo podle někte-

rých pramenů v předhusitském údobí litomyšlským biskupům, pravděpodobněji však zbraslavským cisterciákům. Na podzim po sklizni církevní vrchnost pravidelně vybírala naturální dávky. K výběru vysílala povoz s mnichem a doprovodem. Již tehdy se však vyskytovali falešní výběřčí, a tak býval příslušný vůz ověřen připravením biskupské, případně opatské berly, aby si poddaní byli jisti, že dávku předávají skutečně své vrchnosti. Povož tehdy projížděl hlubokými lesy a kromě pytlů obilí, luštěnin a dalších potravin na něm byly i bečky s medem, jehož vůně přilákala medvěda. Na vhodném místě překvapivě skočil na vůz, doprovod se rozutekl, koně se splášili a pádili s vozem po nerovné lesní cestě. Ani přes divokou jízdu se medvěd nechtěl vzdát kořisti, předními tlapami pevně uchopil opatskou berlu kolmo uchycenou ve středu vozu a v této poloze dojel až na náměstí v Jablonném, kde se spřežení zastavilo. Teprve zde, před zraky místních obyvatel poschovávaných v domech, medvěd seskočil z vozu a utekl zpět do lesa. Pověst se bohužel nezmiňuje, zda si nějaký med odnesl nebo ho před svým útekem alespoň ochutnal. Mimořádná událost mnichy prý velice pobavila a představený řádu povolil městečku užívání znaku s medvědem. Tak se v r. 1995 jediný sedící černý medvěd s červenými drápy a žlutou berlou dostal na vlajku Jablonného nad Orlicí, kdy jsem ji s potěšením navrhl. Mluvící vlajkou je také vlajka města Berouna, tvořená původně jen dvěma vodorovnými pruhy, bílým a modrým, která byla v r. 2001 na základě starobylé pečeti a znaku podle návrhu P. Fojtíka doplněna hnědým medvědem v bílém pruhu. Existují však i lokality, jako jsou Dolní Lánov v okrese Trutnov a Vysoké nad Jizerou v okrese semilském, kde zřejmě medvědy neměli příliš v lásce, protože na novodobé vlajce utvořené podle původního znaku je nemilosrdně propi-chují kopím.

Kůň

Z domácích zvířat se na vlajkách ocitlo nejvíce koní, a to jak úplných, tak polovičních. Je to přirozené, protože kůň byl po tisíciletí užitečným a nenahraditelným pomocníkem a společníkem člověka. Koňských vlajek máme v České republice 70, na dalších 11 vlajkách je koňská hlava s krkem a na jedné pak zkrácená hlava bez krku. Při popisu se musí vždy uvést barva zbroje, tedy kopyt, která je většinou stejná jako barva uzdění či uzdy. Obdobně je třeba sdělit, zda-li se barevně liší hřívá a ocas od vlastního koně, který může být krácející, vykračující, cválající, ve skoku, vzpínající se nebo dokonce pádící. Obec Martinice v Krkonoších, okres Semily, má na vlajkovém listu elegantně se ohlížejícího žlutého koně ve skoku. Dostala ji na paměť jednoho z prvních místních obyvatel, chasníka Martince, který jako jízdní posel statečně sloužil vrchnosti a po němž byla původní osada pojmenována. Obec Lipina v okrese olomouckém nese na své vlajce kromě mluvící figury lipových listů bílého krácejícího koně, který představuje místní úspěšný hipoklub. Většina koňů na vlajkách je jezdecká, třebaže sedlo mají pouze tři. Jde např. o mluvící vlajku

11 Kanec (prase divoké) na vlajce obce Vepříkov, okres Havlíčkův Brod, udělené r. 2008

12 Vlajka obce Senec z okresu Rakovník, udělená r. 2002, znázorňuje veverka. Obr. z archivu autora a databáze www.psp.cz/rekoslog

obce Staré Sedlo, okres Sokolov, dále Rozvadov v tachovském okrese a neznámější je vlajka města Ostravy, na níž osedlaný bílý kůň je nezvykle popsán jako kůň v poskoku. Pro úplnost je třeba podotknout, že týž kůň byl použit i na vlajce městského obvodu Moravská Ostrava a Přívoz.

I neosedlané jezdecké koně poznáme na vlajkách jednoznačně podle uzdění nebo uzdy, tažně zemědělsky působí jen bílý kůň s chomoutem na vlajce obce Podolí z okresu Vsetín a také žlutý kůň s bílou hřívou a ocasem na vlajce Holčovic v bruntálském okrese, který má černý tažný postroj s vlečným řetězem. Na vlajce Metylovic, okres Frýdek-Místek, si krácející bílý kůň dokonce pravou přední nohou přidržuje bič. Zbývajících 42 koňů vyobrazených na dalších vlajkách se však pohybuje zcela volně. Koňská tematika se na listy vlajek dostala především z původních pečeti, u Černotína v okrese přešovském se autor M. J. V. Pavlů kromě původní pečeti s koněm inspiroval i názvem zemědělské obce, kde se v 19. stol. chovalo mnoho koní, a na listu vlajky se tak objevila unikátní figura černého koně ve skoku, držícího třemi kopyty modrou kosu.

Berani, beránci, ovce

Poměrně častou figurou na vlajkových listech, hlavně moravských a pohraničních vesnic, jsou berani, beránci, ovce i jejich hlavy. Tuto symboliku využívá celkem 42 vlajek, je ale zajímavé, že pouze jediná obec, Velký Beranov v okrese Jihlava, má jako mluvící zjednodušený prvek jen bílou beraní hlavu s krkem a žlutými rohy. Často se beránek používá jako atribut sv. Jana Křtitele, jemuž byl v obci zasvěcen kostel, nebo byl prostě zvolen podle původních pečeti, ale hlavně v souvislosti s chovem ovcí v okolí.

Kozel

Z domácích zvířat bývá na vlajkách relativně málo zobrazován kozel. Asi proto, že jsou obecní zastupitelstva a starostové, kteří se této symbolice raději vyhýbají z obavy před narážkami sousedů z okolních vesnic. V České republice tak máme v současné době celkem 20 lokalit nesoucích na své vlajce figuru kozla, např. obec Študlov, okres Vsetín, kde se J. Tejkal inspiroval původní pečeti s kozlem. Je zajímavé, že zatím nemáme žádnou obec, kde by se na vlajce objevila koza nebo kůzle.

Ostatní

Pes se kupodivu na komunálních vlajkách vyskytuje poměrně málo. Nalezeme na nich jen 10 psů a na dalších 10 vlajkách jsou pouze jejich hlavy. Většinou mají psi obojek, bývá mezi nimi chrt, lovecký pes, ohař, ale vcelku jasně převažují tzv. věžníci, silní hlídací psi s trnitým obojkem. Mluvící psi vlajky mají jen obce Psáry z okresu Praha – západ a Chrtínky, okres Pardubice, obě navrhl Z. K. Velebný.

K méně frekventovaným zvířatům na komunálních vlajkách patří též kancí. Takových vlajek je 8, z toho obce Vepříkov (obr. 11), okres Havlíčkův Brod, a Vepřová z okresu Žďár nad Sázavou mají černé kance, zatímco dalších pět obcí má na vlajkovém listu jen jejich černé hlavy, dvě obce černé sviní hlavy a jedna žlutou kančí hlavu. Tato zvířata jsou kreslena výlučně v podobě divočáků, prase domácí se do heraldiky a vexilologie neprosadilo.

Jako unikátní figura se na jediné vlajce objevil sedící bílý křeček, samozřejmě jako mluvící znamenání obce Křečkov v okrese Nymburk (v Polabí žije jinak už vzácný křeček polní dodnes). Na vlajkových listech nalézáme dále 25 jelenů a 11 jeleních hlav, laně však jen dvě, lišek 6, zajíců pět, srnce dva, daňky tři, ježky tři a po jednom exempláři jezevce, losa a kuny. M. J. V. Pavlů obratně použil na mluvící vlajce Lisova v okrese Plzeň – jih čelně hledící liščí hlavu držící v tlamě červené mlýnské palečné kolo, které připomíná samotou Červený Mlýn v katastru obce. Zvláštností je také kamzík na vlajce městského obvodu Slezská Ostrava, veverka na vlajce Sence (obr. 12), okres Rakovník, kterou navrhl V. Krůta, nebo vydra na vlajce Vedrovic, okres Znojmo, od Z. K. Velebného či na vlajce Chropyně z okresu kroměřížského od M. J. V. Pavlů.

Jediné exotické zvíře – krokodýla – který nemá zahraniční původ, si zvolila na svou vlajku obec Tlučná v okrese Plzeň – sever. Autor návrhu V. Volf využil veselé události z druhé poloviny 19. stol., kdy místní občané střeleli z pušek do rybníka v domněně, že v něm plave krokodýl. Ve skutečnosti však šlo o trakař. V r. 1935 na paměť této záměny sehráli místní ochotníci na rybníku, hrázi a přilehlé louce dramatické vystoupení obohacené o koupající se půvabné dívky, které po vyrušení krokodýlem prchaly na břeh. Na závěr představení vyplul z rákosí dráty říditelný gumový krokodýl zapůjčený od firmy Baťa a vše skončilo průvodem a taneční zábavou. V příštím pokračování se budeme věnovat ptačím motivům na vlajkách obcí a měst.